

prof. nadzw. dr habil. Andrzej M. Kaniowski
Katedra Etyki, Instytut Filozofii Uniwersytet Łódzki

Recenzja rozprawy doktorskiej Karla-Heinza Nussera *Ethik und Sexualmoral in der abendländischen Kulturgeschichte. Studie über Geschlechteridentität von der Antike bis zur Postmoderne*

Przedłożona rozprawa liczy ponad 360 stron tekstu oraz opatrzona jest w zajmującą 17 stron bibliografię, obejmującą niemal 400 pozycji, od klasycznych dzieł filozoficznych (Arystotelesa, Augustyna, Tomasza z Akwinu, Alberta Wielkiego, Kanta Hegla, Marksa, Foucaulta, Lyotarda i mnogich innych ważnych filozofów), poprzez klasykę literatury (Eurypides, Milton, Mann), po prace z zakresy historii kultury i historii obyczajowości (*Sittengeschichte*).

Praca przedstawia istotny wycinek dziejów zachodnioeuropejskiej kultury, mianowicie dzieje etyki i moralności seksualnej, badany pod kątem określonej kwestii, mianowicie kwestii zachodzących w stosunku między mężczyzną i kobietą relacji władzy. Doktorant rekonstruuje dzieje tego zagadnienia, zainteresowany jest kwestią, na ile w całej tej epoce cywilizacji europejskiej – poczynając od jej początków w antycznej Grecji a kończąc na dopiero co minionym wieku XX – zachowana jest ciągłość pewnych wyobrażeń aksjologicznych, na ile zaś wyobrażenia te, jak też pojmowanie tożsamości płciowej, seksualności i konstytutywnych wyznaczników relacji między jedną i drugą płcią, ulegały transformacjom. Ośrodkowe miejsce w dokonanej przez Doktoranta rekonstrukcji badanego wycinka dziejów europejskiej kultury przypadło zjawisku mizoginizmu, ujawniające się w wypowiedziach filozofów a będące refleksem faktycznych relacji władzy, zachodzących w rzeczywistości. Ujawniający owo zjawisko mizoginizmu dyskurs miał w toku tych dziejów różnoraki charakter i przybierał różnorakie formy: dyskursu mitycznego, literackiego, filozoficznego, naukowego i politycznego. Nie rezygnując całkowicie z uwzględniania w swej prezentacji innych odmian dyskursu aniżeli dyskurs filozoficzny, Doktorant skupia się wszelako przede wszystkim na dyskursie filozoficznym.

W trzynastu rozdziałach – łącznie ze „Wstępem” i „Podsumowaniem” – z których każdy liczy od 14 do 40 stron, przedstawione zostały w pewnych wyimkach europejskie dzieje moralności seksualnej, dzieje myślenia o kobiecie, o seksualności, jak też o relacji pomiędzy

płciami. Obok jednak prezentowania poglądów na ten temat, przedstawiane są w poszczególnych rozdziałach także inne kwestie, uznane przez Doktoranta za wymagające przypomnienia i składające się czy to ogólno-filozoficzne podłoże danych poglądów (tak jest np. w podrozdziale poświęconym Arystotelesowi), czy też ich polityczno-społeczne tło (jak to z kolei jest na przykład w rozdziale poświęconym Schopenhauerowi i Nietzschemu). Wskazana tu właściwość wymienionego rozdziału i podrozdziału nadaje pracy swoisty charakter, mogący budzić pewne wątpliwości, czy praca spełnia bez żadnych zastrzeżeń wymagania, jakie stawiane winny być rozprawom doktorskim z filozofii – do kwestii tej powrócę w podsumowaniu, teraz natomiast ukazać bym chciał pewne właściwości rozprawy, omawiając pokrótce kilka wybranych rozdziałów.

W rozdziale prezentującym antyk mówi Doktorant o poglądach Homera i Hezjoda oraz treściach klasycznej tragedii antycznej, ale nie prowadzi w tym podrozdziale głębszych własnych studiów nad przywołanymi dziełami, lecz korzysta w tym podrozdziale przede wszystkim z opracowań, z których wydobywa związane z tematyką rozprawy wątki. W rozdziale tym przedstawiona też jest skrótowo antyczna nauka o Erosie. I tu widoczny jest inny wspomniany już rys rozprawy, mogący budzić zastrzeżenia przy ocenianiu rozprawy pod kątem wymagań, jakie winna spełniać rozprawa doktorska: w podrozdziale poświęconym Arystotelesowi (s. 53–61) sporą część tego podrozdziału zajmują – do pewnego stopnia zbędne – informacje biograficzne oraz związane omówienia niektórych podstawowych elementów arystotelesowskiej filozofii praktycznej.

W kolejnym rozdziale, o wiele bardziej ciekawszym od poprzedniego – bowiem wnikającym głębiej w badaną materię – Doktorant wydobywa moralność seksualną zawartą w Piśmie Świętym tudzież w pismach niektórych ojców Kościoła. Równie interesujące, wsparte też obszernymi cytatami, są zawarte w rozdziale czwartym omówienia poglądów głoszonych w czasach chrześcijańskiego średniowiecza: od Atanzego i Hieronima oraz Augustyna, poprzez Tomasa Akwinu, po Hildegardę z Bingen i świecką literaturę szczytowego okresu epoki średniowiecznej.

Obszernie, sięgając też w dużym stopniu do literatury (Dante, Petrarca, Boccaccio, Pietro Bembo, Baldesar Castiglione, Pietro Aretino) – ale też nie szczędząc miejsca na pewne niekoniecznie potrzebne w rozprawie doktorskiej informacje biograficzne – omawia Doktorant w rozdziale poświęconym dyskursowi epoki renesansu wykształcające się w tych nowych

warunkach nowe spojrzenie na kobietę i na seksualność, zachowujące wszelako w początkowym okresie ciągłość z poglądami sięgającymi czasów antycznych i platońskiego pojmowania miłości.

W rozdziale szóstym odtworzony zostaje obraz kobiety epoki reformacji, w której dokonują się zmiany w spojrzeniu na kobietę (w pewnym aspekcie zostaje równouprawniona, a także pozbawiona rysów demonicznych), niemniej jednak są to zmiany w tonie tego samego paradygmatu, w którym także tkwiło myślenie czasów renesansu, mianowicie w tonie paradygmatu myślenia chrześcijańskiego.

Wyraźne zmiany przynosi, dość obszernie omówiony dyskurs epoki oświecenia, w którym widoczna jest ogromna rozbieżność pomiędzy głoszonymi przewodnimi ideami a konkretnymi wyobrażeniami co do swoistej natury i co do kompetencji (duchowych czy umysłowych) „płci niewieściej” (*Frauenzimmer*).

Osobny rozdział poświęcony jest w pracy romantyzującemu i idealizującemu spojrzeniu na płciowość i „kobiecość”, zachowującym wszelako wcześniejsze stereotypy, zgodnie z którymi kobieta odznacza się niższym stopniem rozumności. Obok odwołań do tekstu Fichtego oraz skrótowego odwołania do tekstu Hegla Doktorant, prezentując owe romantyzujące spojrzenie na kobietę i płciowość, odwołuje się przede wszystkim do poświęconych romantyzmowi a pochodzących z przełomu wieku XIX i XX opracowań Ricardy Huch.

Z radykalną zmianą w spojrzeniu na kobietę mamy do czynienia w nurcie myśli socjalistycznej – w rozdziale dziewiątym omówione są poglądy Fouriera, Marksa i Engelsa oraz Bebla.

W trzech pozostałych rozdziałach odtwarza Doktorant stanowisko dwu przedstawicieli filozofii życia: Schopenhauer i Nietzschego a następnie ciekawie ukazuje dialektykę ścierania się naukowego entuzjazmu i opiewania postępu z volkistowskim i nacjonalistycznym neo-romantyzmem, by zakończyć rozprawę omówieniem rozważań Foucaulta nad ponowoczesną etyką seksualną.

Przechodząc do podsumowania. Doktorant opiera się częściowo na opracowaniach, w znacznej części sięga jednak też do tekstów źródłowych, z których umiejętnie wydobywa istotne z punktu widzenia tematyki pracy fragmenty. Rozprawa obejmując ogromny okres rozwoju myśli, przez co nieuchronnie w niektórych partiach analiza nie jest tak samo wnikliwa,

jak w partiach szczególnie dla doktoranta interesujących z punktu widzenia tytułowych zagadnień rozprawy. Krótko mówiąc rozprawa ma charakter przeglądowny, co z jednej strony jest jej pewną słabością – Autor nie może przeprowadzić możliwie najbardziej rozbudowanych i wnikliwych studiów nad poglądami danej epoki czy danego nurtu, czy danego filozofa bądź uczestnika dyskursu wokół płciowości, reprezentującego inną dziedzinę, np. literaturę; z drugiej jednak strony, jest to też pewna zaleta tej rozprawy: daje ona bowiem rozległy, dobrze uporządkowany i ukazujący ciągłość oraz zmianę w myśleniu o seksualności i płciowości i w widzeniu relacji między obydwoma płciami jako relacji władzy.

Zważywszy wszelkie wady i wskazane zalety rozprawy oraz niewątpliwą zdolność Doktoranta syntetycznego widzenia problemów, jak też zdolność umieszczania ich w szerszym kontekście kulturowym, a także biorąc pod uwagę rozeznanie w rozległej literaturze przedmiotu uznaję pracę za spełniającą wymagania stawiane rozprawie doktorskiej i wnoszę o dopuszczenie Pana Karla-Heinza Nussera do dalszych etapów w przewodzie doktorskim.

Łódź, 23 X 2015

